

УДК 327.5 (477+470):272 "2014/2024
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.23.4>

Олександр КОСТЮК, канд. філос. наук, доц., докторант
ORCID ID: 0000-0003-1907-6307
e-mail: sasha0079@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АНАЛІЗ ЗАЯВ ПАПИ ФРАНЦИСКА ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Вступ. Досліджено позицію Папи Франциска та Ватикану щодо російсько-української війни, його вплив на міжнародну політику та внутрішньодержавні процеси в Україні. Відповідно, здійснено аналіз заяв Ватикану щодо війни в Україні, реакції на них з боку інших країн та українського суспільства. Також з'ясовано вплив Папи Франциска на внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Метою статті є дослідження впливу Ватикану на процеси та перебіг російсько-української війни, міжнародну та внутрішню державну політику України.

Методи. Застосовано комплекс методів: історичний аналіз для вивчення еволюції позиції Ватикану (2014–2024 рр.), контент-аналіз заяв Папи Франциска, порівняльний метод для зіставлення позицій різних сторін, системний підхід – для розгляду впливу Ватикану на міжнародну та внутрішню політику України, метод експертних оцінок та статистичний аналіз соціологічних даних. Це дозволило всебічно дослідити вплив позиції Ватикану на перебіг російсько-української війни та її сприйняття міжнародною спільнотою.

Результати. Період дослідження: 2014–2024 рр. з акцентом на два етапи – 2014–2022 (гібридна війна та низька ефективність конфлікту) і 2022–2024 рр. (повномасштабна війна та очікування кардинальної зміни позиції Ватикану). Визначено, що Ватикан не визнає Росію однозначним агресором та не засуджує її дії. Папа Франциск прагне до замирення та пропонує сторонам конфлікту сісти за стіл переговорів. Позиція Ватикану щодо російсько-української війни ґрунтується на: догматичі католицизму, де зло не має субстанційної природи; ідеологічних поглядах папи Франциска (антиамериканізм, латиноамериканський контекст); загальній тенденції у католицькій церкві до вибачення, закладе-ній Іоанном Павлом II, та паціфізмі.

Висновки. Розкрито, що Ватикан не має значного впливу на прийняття рішень світовими державами. Позиція папи Римського може впливати на суспільну думку в країнах з високим рівнем релігійності. В Україні позиція Ватикану не має однозначної підтримки з боку римо-католицької та греко-католицької громад та загалом українських громадян. Позиція Ватикану щодо російсько-української війни є аморфною, оскільки не містить чіткої моральної оцінки та зрівнює агресора та жертву, відповідно, засуджуються злочинні дії, але не їх причина (Росія).

Ключові слова: Ватикан, Україна, війна, міжнародна політика, католицизм.

Вступ

У 2020-х роках світова політика вступила в нову фазу посилення інтенсивності міждержавної взаємодії агресивними засобами. Відповідні заяви, які стосуються міжнародної політики, робить і Ватикан, а фактично католицька церква. Католики мають багатовікову історію участі в міжнародних та політичних процесах. Католицька церква була як елементом і засобом політичного управління, так і безпосереднім актором, тобто суб'єктом політичного життя як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях. Ми не будемо детально досліджувати всю історію ні католицької церкви, ні історичні події ХХ ст., яке було надзвичайно багатим у цьому контексті. Однак нам цікаво, як саме Ватикан (вселенський католицизм) здатний впливати на міжнародну політику, політичні та соціальні інститути держав та власне на внутрішню політику окремих держав.

Таким чином, важливим є визначення кореляції та впливу вселенської католицької церкви на геополітичні процеси та пов'язані з ними внутрішні процеси в окремих державах. Необхідно зауважити, що Ватикан має свою позицію щодо більшості політичних, воєнних, геополітичних конфліктів або діалогів, що відбуваються в сучасному світі (Martens, 2006). Навіть якщо ми будемо аналізувати останні два десятиліття, то це буде дуже великий матеріал. Тому ми фактично зосередимося на конфлікті найвищої інтенсивності та найвищого розмаху з часів другої світової війни, як за кількістю жертв, так і за величиною військових об'єднань – це російсько-українська війна.

Метою статті є дослідження впливу Ватикану на процеси та перебіг російсько-української війни, міжнародну політику та внутрішню державну політику, пов'язану з цим конфліктом високої інтенсивності.

Для того щоб досягти цієї мети, треба виконати певні завдання, після яких ми можемо зробити висновки та

провести відповідні екстраполяції та кореляції. Для досягнення мети дослідження необхідно з'ясувати суть та інтенсивність заяв Ватикану щодо російсько-української війни, починаючи з 2014 р. і особливу увагу звернути на заяви після початку повномасштабної війни 2022 р. Далі треба проаналізувати, які причини позиції Ватикану в питанні російсько-української війни, чи існує динаміка зміни позиції, і чи є ці причини догматичними, соціальними, політичними, або ж залежать від персональних ідеологічних вподобань понтифіка. І останнє завдання, що нас підводить до мети дослідження, це з'ясувати вплив міжнародної політики Ватикану на способи врегулювання російсько-української війни та на перебіг цієї війни як на внутрішньодержавному, так і на рівні міжнародної політики, геополітичних процесів, які безпосередньо впливають на перебіг військових дій та пов'язані з їх завершенням.

Фактично йдеться про національну стійкість держави, що піддалася воєнній агресії, та про те, як позиція Ватикану впливає на здатність держави та суспільства до опору та відновлення унаслідок впливу комплексної кризової ситуації, а саме війни.

Методи

У процесі написання цієї статті було застосовано комплекс наукових методів дослідження. Метод історичного аналізу використовувався для вивчення еволюції позиції Ватикану щодо російсько-української війни з 2014-го до 2024-го року включно. Контент-аналіз застосовувався під час розгляду заяв Папи Франциска та офіційних документів Ватикану. Порівняльний метод було використано для зіставлення позицій Ватикану, західних країн та українського суспільства щодо війни. Системний підхід дозволив розглянути вплив позиції Ватикану на міжнародну політику та внутрішньополітичну ситуацію в Україні як взаємопов'язані елементи. Метод експертних оцінок застосовувався для аналізу реакцій

політичних лідерів та експертів на заяві Папи. Статистичний аналіз використовувався під час розгляду соціологічних даних щодо ставлення українців до позиції Ватикану. Узагальнення отриманих результатів дозволило сформулювати висновки щодо впливу позиції Ватикану на перебіг російсько-української війни та її сприйняття міжнародною спільнотою.

Результати

Власне, за проміжок часу, який було визначено для дослідження, а це 2014–2024 рр., ми маємо низку заяв понтифіка щодо "протистояння" в Україні, як власне це визначав Ватикан до 2022 року. Зокрема, саме така позиція відображена у параграфі 26 Гаванської декларації 2016 р. Папи Франциска та патріарха РПЦ Кирила (Full text of joint declaration..., 2016).

Заяви та позицію Ватикану можна розділити на дві частини: це заяви 2014–2022 рр. та 2022–2024 рр. Перший етап російсько-української війни характеризується низькою інтенсивністю конфлікту та переважно гібридними формами агресії, а другий етап – високою інтенсивністю і великою повномасштабною війною, яка прийшла в Європу.

Заяви першого етапу характеризуються тим, що використовується толерантна лексика, де не визнається одна з держав агресором, а наголошується на існуванні конфлікту в Україні, від якого через економічну та гуманітарну кризи страждають люди. Папа Римський та католицька церква загалом розглядає себе як певного медіатора, що може вирішити конфлікт відповідно до християнських догматів та постулатів (Full text of joint declaration..., 2016).

Таким чином, не дивно, що Папа Франциск проводив зустрічі з президентом Путіним (2013, 2015, 2019), та робив спільні заяви. Останні дві зустрічі відбувалися після початку війни Росії проти України у 2014 р. і стосувалися також і України. Фактично ми можемо казати про конструктивну співпрацю між російським авторитарним режимом та вселенським католицизмом, а саме Ватиканом. Адже термінологія, яку використовує Святий Престол відповідає російським наративам та позиції щодо війни в Україні. Насамперед це стосується невизнання Росії стороною конфлікту і, відповідно, зустрічі з Путіним – це зустрічі сторін, що не залучені в конфлікт, а, навпаки, як медіатори прагнуть його вирішити. Принаймні таку тезу просуває Росія. Тобто такі зустрічі де-факто підтвердили, що Ватикан не визнає Росію агресором, причиною війни чи навіть стороною конфлікту. А власне Папа видає за позитивний результат своє побажання, спрямоване на Путіна: "ширих і великих зусиль для досягнення миру". І довершує цю незрозумілу українцям позицію Папи його подарунок Путіну – медальйон із зображенням "ангела миру", що видається лицемірством або моральним невіглаством (Kirchgaessne, 2015a). Тому не дивно, що Папу Франциска порівнюють з Пієм XXII, якому закидають неоднозначну позицію щодо фашизму та нацизму. Однак у цьому разі слід зазначити, що Пій XXII не зустрічався з Гітлером і не визнавав його "ангелом миру" та миротворцем, а папа Франциск на благо миру зустрічається з тим, хто розпочав війну. Таким чином, пацифізм Папи Франциска, що засуджує війну як сутнісне зло в будь-якому вимірі, по факту визнає тих, хто починає війни, миротворцями і тим провокує нові війни та агресивну політику держав, що прагнуть морального чи політекономічного реваншу.

Крім того, від Ватикану навіть не дочекалися найменшої точності у визначеннях. Зокрема, американський

дипломат Кенет Геккет відзначив, що Папа "може сказати більше про занепокоєння щодо територіальної цілісності" (Kirchgaessne, 2015b).

Заява Папи Франциска про "братовбивчу війну" (4 липня 2015 року) настільки збурила українське суспільство, що на особистій зустрічі з Папою українські греко-католицькі єпископи прямо сказали, що Україна "є жертвою російської воєнної агресії", а "деякі ЗМІ описують конфлікт як "громадянську війну" і навіть сам Папа нещодавно говорив про "братовбивчий конфлікт", що неточно відображає реальність, яка розгортається в Україні сьогодні" (Ukrainian Archbishop calls..., 2015).

У цьому контексті варто зазначити, що Ватикан є державою, і можна розглядати заяви Ватикану як міжнародну політику саме цієї держави. Однак річ у тому, що це держава доволі специфічна: поповнення цього суспільства чи держави відбувається виключно за допомогою міграції, оскільки існує celibat у кліру католиків. Ватикан фактично є центральним органом загалом Вселенської католицької церкви. Тому ми не можемо розділити позицію Ватикану і позицію католицизму, оскільки Ватикан фактично є і державою, і вищим органом центральної влади, який існує у католицькій ієрархії.

Другий етап пов'язаний із початком повномасштабної війни Росії проти України у 2022 р. На цьому етапі слід було очікувати кардинальної зміни позиції Ватикану або ж принаймні оновлення позиції щодо російсько-української війни. Адже, якщо розглядати Ватикан як державу, то можна було за аналогією екстраполювати поведінку більшості західних держав, таких як країни ЄС, Канада, Сполучені Штати Америки, Австралія та інші, які чітко підтримали Україну та засудили агресію, а точніше, війну, яку розпочала Росія проти України. Відповідно, якщо ми говоримо про очікування українського суспільства, то вони були пов'язані з тим, що католицька церква визнає Росію агресором та засудить її як того, хто розпочав війну. Звісно, це позиція суспільної думки, що не вдається у тонкощі ватиканської дипломатії.

Власне, тисячі, а на 2024 рік сотні тисяч жертв російської агресії, десятки знищених міст, загарбницький характер війни з боку Росії мали сприяти більш односторонній позиції папи Франциска.

Натомість такого кардинального кроку ми не побачили, а побачили продовження політики замирення. Суть цієї політики полягає у тому, що Ватикан не бачить тих, хто однозначно має рацію, і тих, хто однозначно не має. Тобто він не підходить до сторін, що воюють, з позиції оцінювання їх як зла і добра. Фактично йдеться про те, що реальний світ є недосконалим, люди є недосконалими, вони можуть робити помилки, але вони повинні дотримуватись християнського вчення. Якщо ж вони його порушили, то в них має бути шанс виправити свої помилки, а відповідно, ці недосконалі люди та недосконалі держави повинні сісти за стіл переговорів і піти на взаємний компроміс. Крім того, передбачалося, очевидно, взаємне вибачення. Причому цю тенденцію католицької церкви закладено у XX-му столітті ще Іоанном Павлом II, який вибачився за багато діянь католицької церкви: від хрестових походів до геноциду окремих етнічних груп, колоніалізму та іншого. Дослідники нараховують більше ніж 100 таких вибачень (Accattoli, 1998; 100 вибачень Папи..., 2001). Отже, і підхід до російсько-української війни кардинально не змінився, і слово *війна, винуватець війни, агресор* не називалися і не було конкретизації, що це саме Росія.

Натомість папа Франциск відзначився певними заходами, які збурили громадськість в Україні. Це насам-

перед хресна хода в Римі у 2022 р.: українка та росіянка разом тримали хреста, що було сприйняте в Україні як зрівняння жертви та агресора. У цьому ж заході прозвучала теза про "братні народи України та Росії", що є російським пропагандистським нарративом (Marynovych, 2022). Подібна акція планувалася у 2023 р. із дітьми, однак сценарій заходу став надбанням публіки, чим спричинив обурення українців та не був реалізований (Хресна дорога..., 2023). Також він молився за постраждалих в Україні від військових дій, однак не називав причину цих страждань.

Крім того, виступаючи перед російськими католиками у 2023 р., Папа згадав про велику Росію, великі досягнення митців, правителів Російської імперії і жодним чином не засудив імперськість росіян та війну, яку вони в цей момент підтримують (Chiappa, 2023). Знову ж таки реакція громадськості в Україні з цього питання була різко негативною.

Навіть зустріч із президентом України Володимиром Зеленським не дала однозначності зовнішньополітичній позиції Ватикану та безпосередньо Папи Римського (Bettiza, & Gozzi 2023). Тобто відбувається сприйняття Росії і України як сторін конфлікту, які роблять помилки і, відповідно, вони повинні між собою домовитися про припинення бойових дій та відновлення миру. А вина за війну покладається на обидві сторони. Злом же в цьому разі є сама війна, а не ті, хто її розпочав. Отже, війна має бути припинена будь-яким способом. Однак для українців це неприйнятна позиція, і Президент України "Попросив засудити російські злочини в Україні, бо не може бути рівності між жертвою та агресором" (Кудрик, 2023).

І, звісно, не можна не згадати резонансну заяву папи Франциска про те, що Україні слід мати "відвагу білого прапора" для мирних переговорів з Росією. Слід відзначити, що реакція на цю заяву була різко негативною як від українців, так і від лідерів іноземних держав, що допомагають Україні захищатися від воєнної агресії Росії. Понтифіку нагадали, що як початок, так і закінчення війни залежать від рішення президента Путіна (EU diplomacy..., 2024). Відповідно, вже вкотре Ватикан повідомив, що Папа мав на увазі не те, що почули від нього українці та лідери країни ЄС (Mullen, 2024).

Реакція європейських лідерів була теоретично та практично обґрунтованою, виходила з міркувань морального обов'язку, справедливості, гуманності та однозначності. Вона ще й тому є цікавою, що опосередковано вказує на вплив Ватикану на суспільства європейських країн та Заходу загалом, оскільки політики не переймалися тим, що втрачатъ електоральні бали, що свідчить про незначний вплив Ватикану на політичні інститути та організації західних країн і, відповідно, потенційно малий вплив на національну стійкість цих держав.

Зокрема, міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський зазначив "Як щодо того, щоб для балансу закликати Путіна набратися мужності та вивести свою армію з України?" (Sikorski, 2024). Президент Латвії Едгардс Рінкевичс вступив в полеміку щодо морального боку справи і зазначив, що "Не можна капітулювати перед злом. Треба боротися з ним і перемагати його, щоб зло підняло білий прапор і капітулювало" (Rinkēvičs, 2024). Міністр закордонних справ Німеччини Анналена Бербок сказала, що вона "не зрозуміла" коментарів Папи та запропонувала йому відвідати Україну, щоб побачити шкоду, яку заподіяла Москва (Melkozerova, 2024).

Заяви української сторони були не менш рішучими, причому не лише від політичного керівництва, а й від церковних ієрархів. Президент України, коли говорив про українських капеланів, що перебувають на передовій, зазначив: "Ось що таке церква – вона має бути разом з людьми, а не за дві з половиною тисячі кілометрів десь там займатися віртуальним посередництвом між тим, хто хоче жити, і тим, хто хоче тебе знищити" (Zelensky, 2024).

Українська греко-католицька церква у своїй заяві відзначила: "Українці не можуть здатися, тому що капітуляція означає смерть. Наміри Путіна і Росії зрозумілі і чіткі. У свідомості Путіна не існує України, української історії, мови, незалежного українського церковного життя" (Statement of the Permanent Synod of the UGCC..., 2024). "Папа Франциск повинен реалістично дивитися на світ і мати сміливість домовитися з Люцифером про капітуляцію Католицької Церкви", – саркастично зазначив політичний аналітик Стокгольмського центру східноєвропейських досліджень Андреас Умланд (Melkozerova, 2024).

Чому Ватикан займає саме таку позицію щодо російсько-української війни? З одного боку, ми вже зазначали, що це загалом тенденція другої половини ХХ ст. ще за Іоанна Павла II, яку можна назвати *політикою вибачення*.

Іншою причиною може бути латиноамериканське походження чинного папи (Аргентина) та сильні антиамериканські настрої в країнах цього регіону. Цей аспект важливий саме тому, що Україна сприймається не як союзник, а як маріонетка Сполучених Штатів, тобто Україну не розглядають як самостійну силу. На їхній погляд, воює не Україна і Росія, а Сполучені Штати через Україну воюють із Росією. Зовнішня політика Сполучених Штатів у латиноамериканському регіоні сприймається як прояв імперіалізму. Тут треба згадати, що в 50–80-х роках ХХ ст. був масовий рух лівих сил, які доволі широко підтримувала громадськість. Навіть зараз ми можемо назвати відверто соціалістичні та антиамериканські країни – це Болівія, Куба та Венесуела, а також помірковано антиамериканські. Під час збройної боротьби лівих сил на їхній бік ставали католицькі священники, що знову ж таки є фактором, що впливає на чинного Папу Римського, оскільки він виріс саме в такому культурному середовищі. Не слід забувати, що саме в Аргентині народився та виріс Ернесто Че Гевара, який разом із Фіделем Кастро є уособленням революції в усій Латинській Америці. Тому доволі вірогідною є думка, що ставлення до російсько-української війни з боку католицької церкви зараз не є однозначним у сенсі підтримки позиції України, оскільки Україна сприймається як маріонетка Сполучених Штатів, які мають образ країни, яка сповідує колоніальну зовнішню політику. І, відповідно, якщо ви підтримуєте Україну в цій парадигмі, то ви підтримуєте американський імперіалізм.

З іншого боку, треба враховувати, що на рішення не підтримувати Україну може впливати і власне внутрішньочерковна ситуація у католицизмі, а саме те, що більшість прихожан католицької церкви живуть не в розвинених країнах заходу, а в країнах, що розвиваються. І якщо Ватикан буде однозначно підтримувати знову ж таки країну, яка асоціюється із західним домінуванням та західним імперіалізмом, то таким чином Ватикан може йти всупереч громадській думці, яка існує у країнах, що розвиваються, зокрема Африки, Азії та Латинської Америки.

Наступний елемент, що може впливати на позицію Ватикану, – це догматика та віровчення. Власне, тут може скластися враження, що сучасний католицизм підтримує базову позицію, що таке добро і зло, яку висловив Св. Августин. А саме, що субстанційно зла не існує, а існує лише добро. Зло – це недолік добра, тобто зло – це нестача добра, і якщо заповнити добром ось те порожнє місце, де воно зчезло, то власне щезає і зло (Сагу, 2019). З цієї думкою корелюється та позиція, що не існує сутнісно злих людей, а вони стають такими. Наприклад, стають диктаторами лише тому, що їм не вистачає добра або не вистачає пастирського спрямування, або ж їх хтось образив, або в них були складні життєві обставини. Відповідно, треба боротися за душі цих людей і не можна їх відразу карати та засуджувати однозначно, а треба з ними вести діалог, їх розуміти, щоб направити до добра. І саме в цю парадигму, можливо, чітко лягає зовнішньополітична позиція Ватикану щодо російсько-української війни. Відповідно, Путіна вони сприймають не як однозначне зло і сподіваються, що це складні обставини призвели до наявної ситуації відсутності добра. Наприклад, "несправедлива міжнародна політика заходу" щодо Росії змусила його діяти ось такими методами.

Однак, якщо це так з догматичної точки зору, то тоді не зрозуміло, в чому звинувачують Україну. Бо фактично тут треба або визнати російську пропаганду і вірити, що українці здійснюють якісь воєнні злочини проти російськомовних останні 30 років, або...а іншого, власне, варіанта немає. Щоб ця догматична схема працювала, треба визнати, що злом є як Росія, так і Україна та українське керівництво, і тому вони мають домовитися і стати на шлях добра. Оскільки фактично їхнє зло породжено тим, що вони потрапили в складні обставини, наприклад геополітичні.

Слід зазначити, що в католицизмі існує теорія справедливої війни, за якої чітко визначається, яка країна є агресором і яка країна є такою, що постраждала (Cahill, 2018). Тут війна фактично є інструментом, а не просто злом, як його визнає сучасний Папа Римський, тобто війна може бути справедливою. Війна може бути справедливою у випадках, коли країна захищається від зовнішньої агресії, коли країна захищає свій спосіб життя, своє право на віру, в цьому випадку – на християнську віру. Проте очевидно, що саме ця концепція не лише не домінує, а в принципі не використовується вищим духовництвом католицизму.

І, звісно, слід відзначити спрямування Ватикану до заняття принципової пацифістської позиції, за якої будь-яка війна визнається злом (Riga, 1966). Відповідно, не важлива причина чи мета війни. Точніше, від цього не залежить моральна оцінка війни як зла. Тобто, навіть якщо війна ведеться для усунення зла (тоталітарного диктатора, порушень прав людини, етноциду), вона є злом, а не інструментом, що використовує добро.

Отже, що саме є причиною такої зовнішньополітичної позиції Ватикану? Видається, що це поєднання всіх факторів, тобто розуміння добра і зла з погляду Св. Августина, ідеологічна позиція Папи Римського пов'язана з його походженням з Аргентини (ліві погляди та антиамериканізм як світоглядна позиція), і також це загальна тенденція католицької церкви після Другого Ватиканського собору, яка спрямована на замирення, вибачення та шлях на те, щоб не робити нових помилок, за які треба буде вибачитися наступним Папам.

Отже, якщо займати чітку однозначну позицію, то вона може бути визнана або правильною, або хибною. Можливо, це є основним аргументом, чому таку позицію не можна висловлювати, адже вірогідність помилки тут зростає. Натомість, якщо твоя позиція "над ситуацією", і ти лише пропонуєш себе як посередника, вказуючи, що всі можуть помилятися і всім треба прагнути миру тому, що обидві сторони є недосконалими, то ти опиняєшся в ідеальній ситуації, коли тебе не зможуть звинуватити в аморальних хибних діях.

Яка зовнішньополітична вага Ватикану на міжнародній арені? Наступне завдання статті – це з'ясувати, як це все впливає на політичний інститут, організації, міжнародну політику та внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Власне зовнішньополітична позиція Ватикану прямо не впливає на прийняття рішень світовими державами: ні західними, ні країнами, що розвиваються. Ватикан не є впливовим гравцем, що змінює міжнародну політику, радше він використовує міжнародну політику з метою отримання преференцій для своїх вірян у певних регіонах. З цим частково пов'язана його нечітка та аморфна позиція щодо подій, наприклад, у Китаї чи в інших країнах, коли немає прямого засудження якогось політичного режиму чи якоїсь політичної дії. Знову ж таки це частково робиться із метою преференції для своєї релігійної громади, так би мовити, для розвитку на перспективних ринках.

Світові держави бачать цю ситуацію і не сприймають Ватикан як дійсно рівноправного партнера, з яким можна проводити політичні переговори, які можуть привести до конкретних результатів. Адже вся зовнішньополітична позиція Ватикану – це "ніяких конкретних результатів ви з нами не досягнете тому, що ми намагаємося бути над ситуацією, і ми не приймаємо ніяких рішень, щоб не помилитися і щоб нас знову не звинуватили у співробітництві з фашизмом, ксенофобії, антисемітизму і так далі". Власне, таке ставлення держав до Ватикану добре ілюструє критика західними країнами папи Франциска за висловлювання про "білий прапор для України".

Чи впливає позиція Папи Римського на суспільства іноземних країн? Так, впливає, якщо це справді прихожани католицької церкви, то вони дослухаються до позиції вищого духовництва, а саме Папи Римського, який, урахувавши догмат про його непомильність у питаннях віри, є необхідним елементом світоглядної позиції католиків у будь-якій країні світу. А от уже через вплив на суспільну думку можливий вплив на прийняття рішення владою держави. Якщо в країні є значна католицька громада або більшість, то в цьому разі позиція Папи Римського стає доволі важливою і може вплинути на рішення, які приймають окремі країни в геополітичному просторі. У цьому полягає небезпека, адже є вірогідність того, що через позицію Папи Римського, окремі держави можуть прийняти проросійську позицію, де Росія не є агресором.

Тут важливим питанням є рівень релігійності та інтенсивність релігійного життя громадян в окремих країнах. Там, де висока інтенсивність релігійного життя, то позиція Ватикану є важливою у контексті російсько-української війни, а там, де релігійність має низьку інтенсивність, там можна нівелювати вплив Папи Римського. Рівень релігійності в більшості західних країн не є високим: дуже важливою релігією визнають не тотально значна кількість громадян певних країн: Іспанія (17 %),

Словакія (20 %), Словенія (12 %), Україна (20 %), Румунія (49 %), Польща (37 %), Німеччина (14 %), Франція (14 %), Хорватія (20 %), Канада (15 %), Аргентина (24 %), Бразилія (45 %) і так далі (див.: World Values Survey Wave 7: 2017–2022).

Показовим є те, що навіть у країнах, де високий рівень релігійності, а католицизм тотально домінує та є авторитетним, позиція папи Франциска щодо політичних питань не сприймається громадянами, а отже, не має значного впливу на політичне життя та рішення. Зокрема, маємо соціологічне опитування у Польщі щодо слів понтифіка про "білий прапор" для України, де 49,7 % опитуваних різко негативно ставляться до такої позиції Папи і лише 17,7 % – однозначно позитивно (Sondaż: Jak Polacy oceniają..., 2024).

Яким чином позиція Ватикану впливає на внутрішньополітичне життя українців? В Україні є значна римо-католицька та греко-католицька громади, отже, потенційний вплив папи Римського на нашу внутрішньополітичну ситуацію може бути доволі значним. Однак треба зазначити, що аналіз заяв священнослужителів українських католицьких чи греко-католицьких церков показує, що немає цілковитої підтримки позиції Ватикану щодо російсько-української війни. Радше є намагання виправдати те, чому ж Ватикан і Папа Римський не є однозначним у питанні засудження російської агресії, яка пов'язана з геноцидом та вбивствами цивільних людей, особливо жорстокими методами на окупованій частині України, яка зараз перебуває під владою Росії. Треба чітко розуміти, що священнослужителі згаданих церков наголошують на тому, що така позиція склалася саме в Папи Франциска, який непомилний лише в питаннях віри, а не в політиці чи економіці.

Відповідно, тут ми чітко бачимо, що вплинути на українських вірян римо-католиків чи греко-католиків безпосередньо Папа Римський власне не може. Тобто формально він впливає, а фактично ні. Тому що прихожани католики живуть в Україні і вони конкретно бачать, хто є джерелом агресії, хто є постраждалою стороною, і яка сторона здійснює воєнні злочини. І в прихожан виникає нерозуміння того, як можна не засуджувати таку діяльність, а шукати шляхів діалогу та розуміння у диктатора, який безпосередньо уособлює зло і здійснює його в Україні. Тому така зовнішньополітична позиція Ватикану призводить до певного дистанціювання від позиції вищого духовенства вселенського католицизму.

Як це впливає на всіх інших громадян і чи зменшує національну та суспільну стійкість до загроз? Якщо аналізувати інфопростір, коментарі людей, журналістські статті з приводу позиції Ватикану щодо російсько-української війни, то ці позиції більше консолідує українців, які усвідомлюють свою окремішність та культурну ідентичність. А консолідує вони українців на базі несприйняття позиції Папи Римського, що не бачить реальної ситуації, або ж нерозуміння того, як можна не бачити, хто є агресором, хто є постраждалою стороною, як можна не назвати зло злом. Тому в цій сфері заяви Ватикану сприяють консолідації українського суспільства, що різко протиставляє себе як того, хто чітко бачить добро і зло, тому, хто принципово цього не може зрозуміти або не може зайняти принципову позицію. Крім того, небезпека тут для католиків є в тому, що загалом громадська думка сприймає це не як якусь позицію саме Франциска як папи Римського, у якого була своя складна доля, антиамериканська позиція і оці всі скла-

дні конструкції. На інтуїтивному рівні в суспільній свідомості українців Папа Римський виступає людиною, яка нездатна дотримуватися християнських цінностей, нездатна страждати за віру і нездатна зрозуміти, що таке справедливість. Тобто тут цікавий ефект спостерігається: власне українці відчувають певну моральну вищість і навіть винятковість тому, що кожен із них у моральному плані є вищим, адекватнішим, ніж глава найбільшої християнської деномінації у світі. Цю думку підтверджує соціологічне опитування українців щодо "миротворчих ініціатив" папи Франциска, проведене у 2023 р., яке показує або однозначне несприйняття позиції Папи, або ж цілковиту байдужість до його заяв. Зокрема, 36,2 % не знають про позицію Папи Франциска, 23,8 % українців ображаються та засуджують його позицію, 14,1 % не надають його позиції жодного значення, 10,3 % опитаних вважають, що Папа працює в інтересах Кремля (Росії), і лише 9,2 % підтримують його позицію, що війну треба завершити за будь-яку ціну (Чижик, 2023).

Дискусія і висновки

Ватикан займає неоднозначну позицію щодо російсько-української війни, намагаючись виступати в ролі посередника та закликати сторони до діалогу і компромісів: не визнає Росію агресором та пропонує мирні переговори без визначення винуватця. Така позиція зумовлена кількома чинниками: папифістською доктриною, прагненням уникнути однозначних оцінок задля запобігання у майбутньому критики й вибачень, латиноамериканським походженням та антиамериканізмом Папи, прагненням до замирення та вибачення.

Зовнішньополітична вага Ватикану на міжнародній арені є обмеженою, і провідні держави не сприймають його як рівноправного партнера для переговорів. Позиція Папи має певний вплив на католицькі суспільства, проте в питаннях російсько-української війни навіть у католицьких країнах вона зазнає критики та не підтримується.

В Україні позиція Ватикану не знаходить розуміння ні серед віруючих, ні в суспільстві загалом, навпаки – вона консолідує українців у протистоянні агресії та засудженні байдужості Папи до причини російських злочинів (відсутність чіткої позиції щодо засудження країни-агресора). Українські католицькі церкви не цілком підтримують позицію Ватикану. Така реакція пояснюється очевидністю російської агресії та відчуттям моральної переваги українців над позицією Святого Престолу. Папа Франциск не використовує свій авторитет для засудження агресора та захисту жертви. Ватикан втрачає моральний авторитет в Україні.

Список використаних джерел

- 100 вибачень Папи Римського перед світом. (2001, 26 жовтня). Українська правда. <https://www.pravda.com.ua/news/2001/10/26/2984748/>
 Зеленський, В. (2024, 10 березня). *Більше систем ППО та засобів ураження російської авіації означає ближчий мир – звернення Президента України*. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. <https://www.president.gov.ua/news/bilshе-sistem-ppo-ta-zasobiv-urazhennya-rosijskoyi-aviaciyi-89621>
 Кудрик, Н. (2023, 13 травня). *Візит Зеленського до папи Франциска. Які результати?* Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/zelanskyu-papa-rymskyu-viyina/32410396.html>
 Хресна дорога у Колізеї: Голоси миру з територій, поранених війною. (2023, 7 квітня). Vatican news. <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2023-04/rozdzumy-na-hresnu-dorogu-2023.html>
 Чижик, Є. (2023, 13 травня). *Прагнення Папи Римського терміново припинити війну за будь-яку ціну підтримує 9 % українців – опитування*. Дзеркало тижня. Україна. <https://zn.ua/ukr/war/prahnennja-papirimsko-ho-terminovo-pripiniti-vijnu-za-bud-jaku-tsinu-pidtrimuje-9-ukrajintsiv-opituvannja.html#>
 Accattoli, L. (1998). *When a Pope asks forgiveness: The Mea Culpa's of John Paul II*. Pauline Books & Media.

Bettiza, S., & Gozzi, L. (2023, May 13). *Ukraine war: Pope tells Zelensky he is "praying for peace"*. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-65581170>

Cahill, L. S. (2018). The future of (catholic) just war theory: Marginal. *Expositions*, 12.1, 20–32. <https://expositions.journals.villanova.edu/article/download/2318/2222>

Cary, Ph. (2019). Augustine on evil. In T. Nys, S. de Wijze (Eds.), *The Routledge handbook of the philosophy of evil* (pp. 30–41). Routledge.

Chiappa, C. (2023, August 28). *Pope slammed for telling Russians to hold on to "legacy" of a "Great Empire"*. Politico. <https://www.politico.eu/article/pope-francis-russia-youth-legacy-empire/>

EU diplomacy chief comments on remarks about "white flag" for Ukraine: Pope has entered garden where no one invited him. (2024, March 14). *Ukrainska Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/03/14/7446516/>

Full text of joint declaration signed by Pope Francis and Patriarch Kirill. (2016, February 12). Catholic News Agency. <https://www.catholicnewsagency.com/news/33401/full-text-of-joint-declaration-signed-by-pope-francis-and-patriarch-kirill>

Kirchgaessne, S. (2015a, June 10). *Pope Francis tells Putin: "sincere" peace efforts needed for Ukraine*. Guardian News & Media. <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/10/pope-francis-putin-sincere-peace-effort-ukraine-russia-vatican>

Kirchgaessne, S. (2015b, June 10). *Pope Francis urged to take tougher stance against Vladimir Putin*. Guardian News & Media. <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/10/pope-francis-urged-to-take-tougher-stance-against-vladimir-putin>

Martens, K. (2006). The position of the Holy See and Vatican City State in international relations. *University of Detroit law review*, 83(5), 729–760.

Marynovych, M. (2022, April 13). *The cross of Abel and the cross of Cain are different crosses*. Ukrainian Catholic University. <https://ucu.edu.ua/en/news/hrest-avelya-i-hrest-kayina-tse-rizni-hresty/>

Melkozerova, V. (2024, March 11). *Pope's "white flag" gaffe triggers outrage in Ukraine*. Politico. <https://www.politico.eu/article/pope-francis-courage-raising-white-flag-remark-sparks-fury-ukraine/>

Mullen, Sh. (2024, March 9). *Vatican: Pope Francis' "white flag" remark a call for negotiations, not Ukraine's surrender*. Catholic News Agency. <https://www.catholicnewsagency.com/news/257048/vatican-pope-francis-white-flag-ukraine-war-negotiations>

Riga, P. (1966). Catholic Pacifism. *The Proceedings of the Catholic Theological Society of America*, 21, 165.

Rinkēvičs, E. [@edgarsrinkevics]. (2024, March 10). [My Sunday morning take: One must not capitulate in face of evil, one must fight it and defeat it, so] [Tweet]. X. <https://x.com/edgarsrinkevics/status/1766716424725107050>

Sikorski, R. [@sikorskiradek]. (2024, March 10). [How about, for balance, encouraging Putin to have the courage to withdraw his army from Ukraine? Peace would immediately ensue] [Video attached] [Tweet]. X. <https://x.com/sikorskiradek/status/1766757253502169360>

Sondaż: Jak Polacy oceniają słowa papieża Franciszka o Ukrainie i "białej fladze"? (2024, March 17). Rzeczpospolita. <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art40007431-sondaz-jak-polacy-oceniaja-slowa-papieza-franciszka-o-ukrainie-i-bialej-fladze>

Statement of the Permanent Synod of the UGCC in light of the interview of Pope Francis conducted by Radio Télévision Suisse. (2024, March 10). Ukrainian Greek Catholic Church. <https://ugcc.ua/en/data/statement-of-the-permanent-synod-of-the-ugcc-in-light-of-the-interview-of-pope-francis-conducted-by-radio-tv-suisse-955/>

Ukrainian Archbishop calls on Christians to help end conflict. (2015, February 23). Vatican Radio. https://www.archivioradiovaticana.va/storico/2015/02/23/ukrainian_archbishop_calls_on_christians_to_help_end_conflict/en-1125231

References

100 apologies of the Pope to the world. (2001, October 26). *Ukrainska Pravda* [in Ukrainian]. <https://www.pravda.com.ua/news/2001/10/26/2984748/>

Accattoli, L. (1998). *When a Pope asks forgiveness: The Mea Culpa's of John Paul II*. Pauline Books & Media.

Bettiza, S., & Gozzi, L. (2023, May 13). *Ukraine war: Pope tells Zelensky he is "praying for peace"*. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-europe-65581170>

Cahill, L. S. (2018). The future of (catholic) just war theory: Marginal. *Expositions*, 12.1, 20–32. <https://expositions.journals.villanova.edu/article/download/2318/2222>

Cary, Ph. (2019). Augustine on evil. In T. Nys, S. de Wijze (Eds.), *The Routledge handbook of the philosophy of evil* (pp. 30–41). Routledge.

Chiappa, C. (2023, August 28). *Pope slammed for telling Russians to hold on to "legacy" of a "Great Empire"*. Politico. <https://www.politico.eu/article/pope-francis-russia-youth-legacy-empire/>

Chyzhyk, Y. (2023, May 13). *The desire of the Pope to urgently end the war at any cost is supported by 9 % of Ukrainians – survey*. Mirror of the week. Ukraine [in Ukrainian]. <https://zn.ua/ukr/war/prahnennja-papirimsko-terminovo-pripiniti-vijnu-za-bud-jaku-tsinu-pidtrimuje-9-ukrajintsv-opituvannja.html#>

EU diplomacy chief comments on remarks about "white flag" for Ukraine: Pope has entered garden where no one invited him. (2024, March 14). *Ukrainska Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/03/14/7446516/>

Full text of joint declaration signed by Pope Francis and Patriarch Kirill. (2016, February 12). Catholic News Agency. <https://www.catholicnewsagency.com/news/33401/full-text-of-joint-declaration-signed-by-pope-francis-and-patriarch-kirill>

Kirchgaessne, S. (2015a, June 10). *Pope Francis tells Putin: "sincere" peace efforts needed for Ukraine*. Guardian News & Media. <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/10/pope-francis-putin-sincere-peace-effort-ukraine-russia-vatican>

Kirchgaessne, S. (2015b, June 10). *Pope Francis urged to take tougher stance against Vladimir Putin*. Guardian News & Media. <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/10/pope-francis-urged-to-take-tougher-stance-against-vladimir-putin>

Kudryk, N. (2023, May 13). *Zelensky's visit to Pope Francis. What are the results?* Radio Liberty [in Ukrainian]. <https://www.radiosvoboda.org/a/zelanskyy-papa-rymsky-viyina/32410396.html>

Martens, K. (2006). The position of the Holy See and Vatican City State in international relations. *University of Detroit law review*, 83(5), 729–760.

Marynovych, M. (2022, April 13). *The cross of Abel and the cross of Cain are different crosses*. Ukrainian Catholic University. <https://ucu.edu.ua/en/news/hrest-avelya-i-hrest-kayina-tse-rizni-hresty/>

Melkozerova, V. (2024, March 11). *Pope's "white flag" gaffe triggers outrage in Ukraine*. Politico. <https://www.politico.eu/article/pope-francis-courage-raising-white-flag-remark-sparks-fury-ukraine/>

Mullen, Sh. (2024, March 9). *Vatican: Pope Francis' "white flag" remark a call for negotiations, not Ukraine's surrender*. Catholic News Agency. <https://www.catholicnewsagency.com/news/257048/vatican-pope-francis-white-flag-ukraine-war-negotiations>

Poll: How do Poles assess Pope Francis' words about Ukraine and the "white flag"? (2024, March 17). Rzeczpospolita. <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art40007431-sondaz-jak-polacy-oceniaja-slowa-papieza-franciszka-o-ukrainie-i-bialej-fladze>

Riga, P. (1966). Catholic Pacifism. *The Proceedings of the Catholic Theological Society of America*, 21, 165.

Rinkēvičs, E. [@edgarsrinkevics]. (2024, March 10). [My Sunday morning take: One must not capitulate in face of evil, one must fight it and defeat it, so] [Tweet]. X. <https://x.com/edgarsrinkevics/status/1766716424725107050>

Sikorski, R. [@sikorskiradek]. (2024, March 10). [How about, for balance, encouraging Putin to have the courage to withdraw his army from Ukraine? Peace would immediately ensue] [Video attached] [Tweet]. X. <https://x.com/sikorskiradek/status/1766757253502169360>

Statement of the Permanent Synod of the UGCC in light of the interview of Pope Francis conducted by Radio Télévision Suisse. (2024, March 10). Ukrainian Greek Catholic Church. <https://ugcc.ua/en/data/statement-of-the-permanent-synod-of-the-ugcc-in-light-of-the-interview-of-pope-francis-conducted-by-radio-tv-suisse-955/>

Stations of the Cross in the Coliseum: voices of peace from war-torn areas. (2023, April 07). Vatican News [in Ukrainian]. <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2023-04/rozdumy-na-hresnu-dorogu-2023.html>

Ukrainian Archbishop calls on Christians to help end conflict. (2015, February 23). Vatican Radio. https://www.archivioradiovaticana.va/storico/2015/02/23/ukrainian_archbishop_calls_on_christians_to_help_end_conflict/en-1125231

Zelensky, V. (2024, March 10). *More air defense systems and means of destruction of Russian aviation bring peace closer – address by the President of Ukraine*. President of Ukraine. Official website [in Ukrainian]. <https://www.president.gov.ua/en/news/bilshe-sistem-ppo-ta-zasobiv-urazhennya-rosijskoyi-aviaciyi-89621>

Отримано редакцією журналу / Received: 10.04.24

Прорецензовано / Revised: 24.04.24

Схвалено до друку / Accepted: 10.05.24

Oleksander KOSTIUK, PhD (Philos.), Assoc. Prof., Doctoral Student
ORCID ID: 0000-0003-1907-6307
e-mail: sasha0079@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF POPE FRANCIS'S STATEMENTS REGARDING THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Background. *The position of the Vatican regarding the Russian-Ukrainian war, its influence on international politics, and internal processes in Ukraine are being studied. The research examines the Vatican's diplomatic approach, which seeks to maintain neutrality and promote dialogue between the conflicting parties. An analysis of Vatican statements regarding the war in Ukraine, reactions to them from other countries and Ukrainian society has been conducted.*

Methods. *The study employs a complex of methods: historical analysis to examine the evolution of the Vatican's position (2014–2024), content analysis of Pope Francis's statements, comparative method to juxtapose different parties' stances, systems approach to consider the Vatican's influence on international and domestic politics of Ukraine, expert evaluation method, and statistical analysis of sociological data. This comprehensive approach allowed for a thorough investigation of the Vatican's position on the course of the Russo-Ukrainian war and its perception by the international community.*

Results. *The study investigates the reasons behind the Vatican's position, such as the Catholic Church's pacifist doctrine, the desire to avoid unequivocal assessments, and the influence of Pope Francis's personal background and ideological views. The research also aims to clarify Pope Francis's influence on the internal political situation in Ukraine. Research period: 2014–2024, with a focus on two stages: 2014–2022 (hybrid war and local conflict); 2022–2024 (full-scale war). Main research results: The Vatican avoids calling Russia as an aggressor and does not condemn its actions. Pope Francis seeks reconciliation and proposes that the conflicting parties sit down for negotiations. The Vatican's position on the Russian-Ukrainian war is based on Catholic dogma, where evil does not have a substantive nature; the ideological views of Pope Francis (anti-Americanism, Latin American context); the general tendency in the Catholic Church towards forgiveness, laid down by John Paul II, and pacifism. The research reveals that the Vatican's stance has faced criticism from both Western countries and Ukrainian society, as it is perceived as equating the aggressor with the victim.*

Conclusions. *The Vatican does not have a significant influence on the decisions of world states. The position of the Bishop of Rome may influence public opinion in countries with a high level of religiosity. In Ukraine, the Vatican's position does not have considerable support from the Roman Catholic and Greek Catholic communities, and generally from Ukrainian citizens. The Vatican's position on the Russian-Ukrainian war is amorphous because it does not contain a clear moral assessment and equates the aggressor with the victim; therefore, criminal actions are condemned, but not their cause (Russia).*

Keywords: *Vatican, Ukraine, war, international politics, Catholicism.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.